

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: سوره بقره

تاریخ: ۳۰ آبان ۱۴۰۲

موضوع جزئی: آیه ۵۳ - بخش دوم: «لعلکم تهتدون» - مطلب اول - مطلب دوم -

مصادف با: ۷ جمادی الاول ۱۴۴۵

آیه ۵۴ - بیان کلی آیه - ارتباط آیه با آیات قبل

جلسه: ۱۴

الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین

بخش دوم: «لعلکم تهتدون»

در آیه ۵۳ گفتیم دو بخش وجود دارد، که درباره بخش اول اجمالاً مطالبی را بیان کردیم. بخش دوم «لعلکم تهتدون» است. البته درباره «لعل» و معنای اهداء، به مناسبتی قبلاً توضیحاتی دادیم که دیگر آنها را تکرار نمی‌کنیم. اما عمده این است که در این بخش، خداوند متعال غرض از اعطای این نعمت یعنی کتاب و فرقان به بنی اسرائیل را اهداء معرفی کرده است.

مطلب اول: هدایت یهود دوران پیامبر (ص) با تورات غیر محرف

یک سؤال و پرسش اساسی این است که مخاطب «لعلکم تهتدون» در این آیه کیست؛ آیا مخاطب، یهود عصر پیامبر (ص) است، به این معنا که خداوند می‌فرماید به یاد بیاورید زمانی را که ما به موسی (ع) کتاب و فرقان عطا کردیم به این امید که شما هدایت شوید؛ یا اینکه این اشاره به یهود دوران حضرت موسی دارد؛ اگر اشاره به یهود عصر پیامبر (ص) داشته باشد، سؤال این است که آن کتاب و توراتی که در دست یهودیان زمان پیامبر (ص) بود، تورات تحریف شده بود؛ آنگاه چگونه این تورات که دست یهود دوران پیامبر (ص) بود می‌توانست موجب اهداء باشد؟ ممکن است در پاسخ اینطور بگوییم که آیه اشاره می‌کند به کتابی که به موسی عطا کرد؛ یعنی آن تورات غیر محرف، آن تورات اصیل، همان توراتی که خداوند بر حضرت موسی نازل کرد؛ منظور آن است؛ یعنی ما آن کتاب را به حضرت موسی عطا کردیم، فرقان را عطا کردیم، یعنی آن چیزهایی که به طور کلی فارق بین حق و باطل است عطا کردیم؛ و شما با توجه به آنچه که در آن تورات آمده و از جمله اشاره به نبوت پیامبر خاتم (ص) و بشارت به دین اسلام، این باعث اهداء شما می‌شود؛ یعنی اگر شما به آن تورات رجوع کنید، آن تورات که مهم‌ترین آن بشارت به نبوت پیامبر خاتم (ص) است، اگر مورد توجه قرار بگیرد، شما از این نزاع و انکار و عناد دست برمی‌دارید و باعث پذیرش حق و حقیقت خواهید بود. پس بر این اساس که مخاطب «لعلکم تهتدون» یهود دوران پیامبر (ص) باشد، آنگاه منظور از کتاب، تورات اصیل است که بر موسی نازل شد و نه محرف؛ و آن کتاب قطعاً موجب هدایت است. چون در آن کتاب هم دستورات الهی و قوانین الهی آمده و هم بشارت به پیامبر خاتم (ص). در واقع گویا ارجاع می‌دهد این کتاب، یهود دوران پیامبر (ص) را به کتاب غیر محرف که مشتمل بر بشارت به پیامبر خاتم (ص) است و اگر به آن تورات رجوع کنند و این بشارت را در آن

بیابند، قطعاً تسلیم حق می‌شوند و آنگاه راه هدایت برای آنها باز می‌شود و طبیعتاً مهتدی و هدایت شده خواهند بود. با این توضیحاتی که دادیم، احتمال اینکه اهتداء در این آیه خطاب به یهود دوران حضرت موسی باشد، بعید به نظر می‌رسد؛ چون اولاً خطاب قرار دادن آنها الان وجهی ندارد؛ و اینکه اگر می‌خواست اشاره به اهتداء آنها کند، باید می‌فرمود «لعلهم یهتدون» یعنی لسان آیه باید اینطور می‌شد: «و إذ آتیناهم الكتاب و الفرقان لعلهم یهتدون»؛ اما اینجا می‌فرماید «و إذ آتینا موسی» ما به موسی این کتاب و فرقان را دادیم، که شما با توجه به آن نعمت، هدایت شوید. اما از سوی دیگر آیات قبل اینطور بود «و إذ أنجیناکم من آل فرعون» با اینکه خطاب به یهود دوران پیامبر(ص) است؛ ما شما را از آل فرعون نجات دادیم. «و إذ فرقنا بکم البحر»، از همان اول شروع ذکر این نعمت‌ها بیان کردیم که چرا با اینکه مقصود بنی‌اسرائیل است، اما خداوند به یهودیان دوران پیامبر(ص) می‌فرماید ما شما را از دریا نجات دادیم، شما را از آل فرعون نجات دادیم، به موسی کتاب دادیم و فرقان عطا کردیم؛ این نعمت‌ها که اول به صورت اجمال بیان شد و بعد به صورت تفصیل، وقتی به اینها می‌گوید ما شما را از بحر نجات دادیم، از آل فرعون نجات دادیم، در واقع می‌خواهد بگوید آن ریشه و اساس شما را، پدران شما را، بزرگان شما و قوم شما را این همه نعمت دادیم اما شما این چنین کردید. در آیات قبل هم مسأله خطاب وجود دارد؛ می‌فرماید «عفونا عنکم و أنتم ظالمون»، یا بعد می‌فرماید «لعلکم تشکرون» این خطاب‌هایی که در این آیات بی‌دری آمده، ضمن اینکه اشاره به ماجراهای آن دوران دارد، اما به یهود دوران پیامبر(ص) هم انذار و هشدار می‌دهد؛ آنها این چنین کردند و شما هم دارید این چنین می‌کنید. ما این نعمت‌ها را برای آنها فرستادیم که هدایت شوند، اما ظلم کردند. خداوند به موسی(ع) کتاب و فرقان عطا کرد برای اینکه آنها هدایت شوند، اما شامل یهود عصر پیامبر(ص) هم می‌شود. خداوند به موسی اینها را عطا کرد برای اینکه شما هم هدایت شوید؛ چون اگر آن کتاب و آن تورات مصون از وضع و تحریف در دست یهودیان بود، حتماً هدایت می‌شدند و از انحراف دور می‌ماندند، به خصوص بشارت به وجود مقدس پیامبر اسلام(ص) و دین خاتم در آن مطرح شده بود که اگر این آموزه در تورات باقی مانده بود و آنها به این عمل می‌کردند، قهراً راه اهتداء برای آنها فراهم بود. این یک نکته‌ای بود که در بخش دوم اشاره به آن لازم بود.

مطلب دوم: وجه نعمت بودن کتاب

نکته دیگری که در این بخش لازم به ذکر است، این است که وجه نعمت بودن کتاب و فرقان چیست؟ عرض کردم که نجات از آل فرعون هم برکات مادی داشت و هم معنوی؛ نجات از بحر طبیعتاً بیشتر حفظ حیات ظاهری و حیات مادی آنها بود. اما کتاب و فرقان اساساً ناظر به حیات معنوی است، و وجه نعمت بودن آن همین است؛ معلوم می‌شود اهتداء و هدایت شدن و در مسیر صحیح قرار گرفتن، نعمت بزرگی است. نعمت فقط به بهره‌مندی‌ها و برخورداریهای مادی نیست، از مأكولات و مشروبات و... ما نباید فقط اینها را نعمت بدانیم؛ نعمت واقعی و حقیقی عبارت است از قرار گرفتن در صراط مستقیم و هدایت به سوی این صراط. لذا اینجا خداوند می‌فرماید ما به حضرت

موسی کتاب دادیم، چون کتاب، آموختن چگونه زندگی کردن است؛ همه دستورات خداوند در کتاب‌های آسمانی در حقیقت دستور نحوه زندگی است؛ اینکه در این دنیا چگونه زندگی کنند که به سعادت ابدی برسند. «لعلکم تهتدون» می‌خواهد بگوید اگر کسی تمسک به کتاب کند و فرقان را بشناسد و فرق بین حق و باطل را تشخیص بدهد، هدایت می‌شود و این بزرگترین نعمت است؛ چون خدا اینجا نعمت‌ها را ذکر می‌کند؛ این چهارمین نعمتی است که خدا به بنی اسرائیل داده است. این نعمت کتاب را برای این عطا کرد که هدایت شوند و شما هدایت شوید.

پس وجه نعمت بودن کتاب و فرقان این است که اینها سبب و موجب اهتداء مردم هستند؛ البته آنچه موجب اهتداء است، صرف دانستن نیست، صرف خواندن نیست؛ عمل به این آموزه‌ها و دستورات است که موجب هدایت می‌شود، و اساساً خداوند این را مستقلاً ذکر کرد تا این را در کنار نعمت‌ها و شاید مهم‌تر از آنها قرار بدهد و اینها بدانند که اگر به این برنامه و به دستورات این کتاب عمل کنند، این خود موجب نزول برکات مادی می‌شود. در آیه آمده اگر انسان‌ها تقوا پیشه کنند و در زندگی خودشان بر این اساس حرکت کنند، برکات آسمان‌ها و زمین به سوی آنها سرازیر خواهد شد. طبیعتاً اگر جامعه‌ای قرآن را سرمشق زندگی خودش قرار دهد و احکام و دستورات الهی قرآن در جامعه جاری شود، نزول برکات و نعمت‌های الهی (مادی و معنوی) بیشتر خواهد شد. «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ»^۱. به هر حال این امری است که حتماً موجب برکات و نعمت‌های فراوانی بر انسان می‌شود.

ما عمده مطالبی که لازم بود را اینجا ذکر کردیم؛ در آیه ۵۳ بحث چندانی باقی نمی‌ماند.

آیه ۵۴

آیه ۵۴: «وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنِّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ».

بیان کلی آیه

معنای اجمالی این آیه روشن است؛ می‌فرماید: به یاد بیاورید زمانی را که موسی به قومش فرمود: ای قوم، شما با گوساله پرستی و قرار دادن گوساله به عنوان معبود، به خودتان ظلم کردید؛ باز گردید به سوی پروردگارتان؛ یکدیگر را بکشید، این برای شما بهتر است؛ شما برگردید، خدا هم به سوی شما باز خواهد گشت، او بسیار توبه‌پذیر و رحیم است. این معنای کلی آیه است.

ارتباط آیه با آیات قبل

در دو آیه قبل که فرمود «ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»، آنجا اشاره به داستان گوساله پرستی و شرک بنی اسرائیل کرد؛ فرمود: «وَإِذْ وَاَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ» * ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ

۱. سوره اعراف، آیه ۹۶.

بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»، اشاره به غیبت حضرت موسی و مهمانی حضرت موسی کرد و اشاره به بت پرستی و روی آوردن به شرک از سوی بنی اسرائیل. اینجا در واقع به برخورد حضرت موسی با بنی اسرائیل بعد از مراجعت اشاره می‌کند و راه و کیفیت عفو در آن را بیان می‌کند که چگونه می‌شود از گناه بزرگ شرک و ارتداد توبه کرد و این را هم برای پیشگیری از عذاب ابدی که برای مشرکان ثابت است، بیان می‌کند. پس در واقع این آیه مرتبط با دو آیه قبل است که آنجا به صورت اجمالی خداوند تبارک و تعالی به عفو اشاره کرد، اما اینکه چگونه این عفو محقق شود و چه باید کنند، اینجا اشاره به این دارد و اینکه این هم یک نعمت دیگری است؛ این در واقع در ادامه آن نعمت‌های پیشین محسوب می‌شود و خودش یک نعمت دیگری است. این از جهت بیان کلی و ارتباطی که با آیات قبل دارد.

بحث جلسه آینده

مفردات این آیه باید ببینیم نیاز به توضیح دارد یا نه و اینکه آیا این اساساً یک نعمت خاصی است غیر از آن نعمت‌های پیشین یا توضیح همان است، این را در جلسه آینده بیان خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»